

Lycka till,
Johan ÖbergDN:s kultursida
behöver ljus och luft,
menar Knut Carlqvist.

Så har då Dagens Nyheter fått en ny kulturchef, kulturrådet vid Moskvaambassaden Johan Öberg. Dock icke ännu en chefredaktör. Joachim Berner och Hans Bergström ska ange tonen. Uppenbarligen är Öberg ägarfamiljens val. Carl-Johan Bonnier anser det fel att kulturchefen ska ta ansvar för tidningen som helhet. Han ska ägna sig åt kulturbevakningen.

Öberg är inte vald på sina meriter som skriftställare eller korsfarare. De är försurbara. Intresset för Östeuropa är klädsamt. Han förklarar i DN (27/11), något kryptiskt, att han är van att slåss för yttrandefriheten efter ett antal år på UD.

DN har sedan hundra år klistrat sig vid staten och statsnyttan. Om den utöver det haft något program så är det att verka för anpassning till den för tillfället dominerande stormakten, något som vanligen benämns internationalism. Öberg bryter, så vitt jag kan se, inte den traditionen. Han framstår som en kulturintresserad pragmatiker och är säkert en kompetent administratör.

Korsfarare bortvalda

Intressantare är vad ägarna inte valt. Maciej Zaremba var förmodligen aldrig någon het kandidat och försöket att likställa 30-talets folkhem med Nazi-Tyskland sänkte honom för gott. Det huggat glöms inte i brådskat. Göran Rosenberg var en annan kandidat som efter vad jag hört låg väl till hos medarbetarna på kulturredaktionen, trots att han är en förskräcklig arbetsledare. Rosenberg är en briljant stilist och – vilket låg honom i fatet – en korsfarare. Bonniers ville inte ta den risken, förmodligen inte heller de två chefredaktörerna. Olof Lagercrantz förskräcker.

Interna kandidater har försmåts till förmån för en person utan några som helst bindningar till sidan. Det betyder att ägarna vill röja på redaktionen. Min gissning är att multi-kulti och tredjevärldande är på avskrivning till förmån för en mer europeisk bevakning, inte minst då av Östeuropa.

Johan Öberg säger att han vill främja debatten vad avser kulturpolitik och skolfrågor. Han tänker inte bita Hans Bergström i benet utan hålla sig på sin kant. Överhuvud taget framtonar bilden av en traditionell kulturredaktör, det blir mer av skönlitteratur, musik och konst.

Kulturredaktionen gör stor sak av att kulturchefen flyttas ner ett steg, att han inte längre är chefredaktör. Men det kan ha det goda med sig, att sidan stiger ner från rollen som äsiktspolis och låter ledarsidan stå för politiken. Det behövs förvisso ljus och luft och det är bara att önska lycka till.

KNUT CARLQVIST

När Sverige och andra europeiska länder stängde sina gränser för judiska flyktingar från Nazityskland, tog Turkiet emot tusentals av dem.

blev västerländskt

driva ut de av briter och fransmän understödda grekiska ockupationsstyrkorna och Europas stormakter tvingades ge upp ambitionen att göra slut på turken.

När väl den utländske fienden var besegrad, vidtog kampen för inre befrielse. Kemals målsättning var att göra det nya Turkiet till ett västerländskt land, att civilisera och följaktligen också att demokratisera det. Framför allt gällde det att bryta religionens, islams, förlamande makt över sinnena. Det muslimska prästerskapet hade under flera århundraden motsatt sig alla tekniska och vetenskapliga nymodigheter och utövade stor makt genom bland annat skolväsendet. Atatürk skilde staten från religionen, bröt imamernas makt, avskaffade de religiösa domstolarna och befriade kvinnorna från slöjan. Han införde västerländsk rätt, sekulariserad undervisning och det latinska alfabetet. Han orienterade sitt folk mot väst, och i dag betraktar sig 70 till 80 procent av turkarna som ett i huvudsak europeiskt folk. Det är ett mått på att Kemal lyckades i sin föresats.

Atatürk är alljämt en inspirationskälla för de flesta i dagens Turkiet – samtidigt, eller kanske just på grund av, att han ifrågasatts av andra, mäktiga krafter. Den viktigaste ideologiska skiljelinjen i turkisk politik går inte mellan vänster och höger utan mellan kemalism och antikemalism. Hoten från islamism och kurdisk separatism har lett till en ökad medvetenhet om att arvet från Atatürk måste försvaras.

Länge beundrades Kemal Atatürk också i väst, men under senare år har en allt mer negativ syn på hans gärning kommit att dominera. Samuel Huntington, känd för sin teori om "civilisationernas kamp", har till exempel skrivit att Atatürk gjorde våld på sitt folks särart; Turkiet borde ge upp försöket att bli europeiskt och i stället bejaka sin rätta, islamiska identitet. De muslimska turkarna ska veta sin plats.

När den turkiska staten – med stöd av en stor majoritet av befolkningen – ingriper mot de islamistiska krafterna kritiserar detta av liberaler och människorättsvänner i väst. Västerlänningar som själva inte skulle vilja leva i ett islamistiskt samhälle anser sig ha rätten att predika "liberalism" (i klartext släpphänhet mot islamisterna) för turkarna.

Skillnader ska permanentas

Det västliga avståndstagandet från kemalismen är i grunden också ett uttryck för den förhärskande mångkulturella ideologin; skillnader ska bejakas och permanentas, såväl inom nationerna som internationellt. Muslimska invandrare i Sverige ska gå i muslimska friskolor och muslimer i Turkiet ska återvända till sitt ursprung och beslöja sig. Då har man också en ursäkt för att hålla dem utanför Europa. Det till synes progressiva kan i själva verket vara reaktionärt.

Kemal Atatürk var själv ateist, men gjorde paradoxalt nog religionen mer tillgänglig för de troende. Under hans tid började imamerna för första gången recitera Koranen på turkiska. De troende kallades till bön från minaretterna på ett språk som de förstod. Det arabiska ordet för Gud, *Allah*, ersattes med det turkiska *Tanrı*. Atatürk öppnade för en islamisk reformation, och därmed för en religiös vitalisering, när han gjorde rent hus med vidskepelse och teologisk förstockelse.

I dag har han ironiskt nog fått en efterföljare i den islamiska republiken Irans reformistiske president Muhammed Khatami. Denne låter som ett eko av Atatürk när han talar om den muslimska världens behov av att ta till sig den västerländska civilisationen.

Mångkulturalister i väst har ytterligare ett skäl för att ogilla Atatürk: han var nationalist. Enligt nyhetsbyrån TT, som skickade ut ett telegram i samband med hans dödsdag den 10 november, var den turkiske statsgrundaren rent av en chauvinist. Vänstrintellektuella i Europa har mer till övers för en "frihetshjälte" som Abdullah Öcalan, den kurdiske terroristledaren.

Den kemalistiska nationalismen var – och är – av en annan sort än dagens kurdiska etnonationalism. Det är en nationalism som knyter an till den franska, republikanska nationalismen och upplys-

ningen. Det är inte etniciteten, "blodet", som är det centrala, utan uppslutningen kring republiken. Den är turk som kallar sig för turk, förklarade Atatürk. Hans nationalism var således av det inkluderande slaget, och den var i sin tur en förutsättning för att skapa en modern, demokratisk stat där medborgarna känner lojalitet med varandra. Mångkulturens etniska splittning bäddar inte för demokrati.

Motsättningar

Men det turkiska nationsbygget blev bara delvis klart. Kurderna lyckades man inte integrera fullt ut. Atatürks strävan att skapa en modern, sekulariserad stat med en stark centralmakt ledde till starka motsättningar mellan Ankara och de feodala kurdiska klanhövdingar som ville slå vakt om sitt revir och den traditionella religiösa ordningen. Det kurdiska motståndet utnyttjades då som nu av yttre makter som ville försvaga och spjätta Kemals republik.

Som nationalistisk enpartist hade Turkiet under Atatürk mycket väl kunnat gå samma väg som Mussolinis Italien. Men det kemalistiska Turkiet förblev immunt mot influenser från den europeiska fascismen. Till skillnad mot andra nationalistiska ledare i mellankrigstidens Europa var Atatürk ingen revanschist. Han drömde inte om hämnd eller om att återta förlorade territorier. Han utvecklade utmärta relationer till den forna Fienden Grekland; hans tidigare motståndare, den grekiske premiärministern Venizelos, föreslog honom till Nobels fredspris.

Atatürk höll fast vid sin demokratiska grundtro och tog tidigt avstånd från fascism och nazism. När Sverige och andra europeiska länder stängde sina gränser för judiska flyktingar från Nazityskland, tog Turkiet emot tusentals av dem.

I grunden var nationen inte ett mål, utan ett medel för Kemal Atatürk. Den var ett medel för att uppnå ett högre stadium, moderniteten. Atatürk glömde aldrig hur han som ung officer på resa i Västeuropa blev utskrädd på grund av sin fez. Han och hans folk skulle aldrig mer behöva utstå liknande förödmjukelser. Turkiet har kommit en bra bit på den väg som Atatürk stackade ut. Europa har däremot ännu inte befriat sig från sina antiturkiska fördomar.

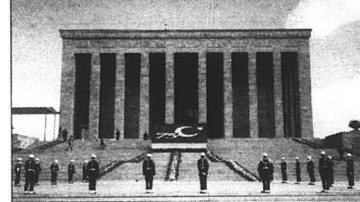
lästips

Standardverket är Lord Kinross *Atatürk, The Rebirth of a Nation*, som kommit i åtskilliga upplagor.

MAGNUS KARAVELI

Foto: PRESSIS/RIK

Turkiets fader. Överst ett möte i maj 1938 mellan Atatürk (längst till vänster), Jugoslaviens utrikesminister Stojadinovij, Greklands premiärminister Metaxas (två från höger) och den rumänske statssekreteraren Commene. I mitten Atatürks begravning 1938. Underst mausoleet i Ankara.